

главное дать возможность понять наш язык, основу всякой человеческой жизни, его культуры и самобытности. Изучение алтайских языков еще дает многое неизвестное. В этом неизвестном есть для нас большая вера в будущее и это изучение дает нам силы сквозь теперешние тяжелые дни эмиграции, принося посильную помощь своим на алтарь истории наших народов.

---ооо---

САНДЖА БАЗЫРЕВ.

Джиндэнгүд.

„Бурхэн ном кигәд нуглон дөдө нугудте бодь олхин күртөл би оно иткәлб: мими бөлбөгә үлдәксән йер йәтәндә тусолхин тузә бурхән үдкә болтәга“.

Тигәд, цак икә кәәнәсә наран ода күртөл улан залата хальмак йәтәни кәләндә икә нәгә үгә бәдәк, джиндэнгүд гиджә нәрәдәдәк. Әнзә йәтән урдә оран нутәктән, усән газертән бәжә заңдан хурәк-ховрәктә болән хурчин олон күрәдә гиджә нәрәдәдәк дзиңдә нәгә бәдәр бәрцә-бәрәлгә кәдәк бәсән – кир чидләрән нәрә цөкән мөнгә, бәсә нәгә бәдрә ховрогин цао дәдәк бәсән мөн.

Үни учир гиклә. Улан залата хальмагудин мөргүлдән болән бәсә тәрин үлдә чигән кәдәк үгә: „бөгәгин күчин йер бурхән сәтүр дусчә гарна“ гидәк. Әнзә тәдәдә чигән бидән улан залата хальмак гидәк нәрән, бурхәна ном магадта үнән гидәк хөвә икә сәткәлин үндәсәр, нәрән ода күртөл хадгәләд, харсад, харәмнад әвдәком бидән әнзә. Бурхәни шаджиндә мана сүзгәлдәкәк бидән әнзә. Әврәни йиртигчин тәрдән оньган бәдә ардани ордоком бидән чигән әнзә.

Шгәд гиклә. Нәрвә йиртигчин тәр бурдәк болхәла шаджин чигән әврән буйстәк мөн. Учир тугәр: йиртигчә уга болхәла шаджин чигән уга, а шаджин уга болхәла – йиртигчин тәр хөвә. Тигәд чигән әнзә хойр үгә – „йиртигдәшаджин“ – хакцан уга тәдәдә батә аркән, сүзәк, сәрәл гиджә – бийә, кәлән, сәткәл сәрвонигә номгодхин учиртә бурхәна номнәсән зәршик, мими дәрә кәләкчә әнзә.

Учир әкә мәтә шитән бәсә нәгән.

Бурхәна номнәсән ном әцә шаджин дәлгәрсән. Урдә әвсән кәкшид болән гәргән ухәтнәрин зокал, әврә тангачин янзә-бәдәл, авьяс бурхәна номин әсонла зокоджә нилсән йер – йиртигчин тәр бурдәсән. Учир тугәр тангачи болон йиртигдәшаджин тәр тус-тустан бәрцә янзәтә болдәк мөн.

Идрәл әнзә зәктә мана улан залата хальмагин тәр-шаджин ямаран-бо? Әнзә сурәлцәдән бәдрә күртөл тодорха хәрүд хальмак дундәсә олад уга би. Тигәд чигән танәр, хальмак гиджә гиджә бийсән сансантән, ухәлтән; бәсә батә сән сәткәл-сәрәл оиджә зүцхәтән. Әнзә тәдәдә тәнартә кәджә, тәниригә сурджә-әрджә бәнәв.

Әврә тангачин тәр-шаджә күн халәк дасхә, токтахә, чиләл уга ардань орджә зүдкәжә, әвхә кәрәктә. а игәджә әвхин тәдәдә, әврән тәр-шаджини туджә, хальмак тангачин әхә-кәрәк-зәбә цәлгәджә мәдхә кәрәктә. Одрә цактә уха сәрәлнә батәрджә-бәджисән хальмак хамгин әхә кәрәкнә шәба гихлә – тәрин үлә сәнәр кәдәжә кәрәктә.

Тигәд чигән бидән, нәгә цөкән хальмак залус „Хальмак Тангачин Туи“ гидәк нәрә хәдәксән бичкән хальмак Нидә хакцәджә бактад, кир-чидләрән, мәдәсә-чәдә-сәрән татад-маджад хальмак тангачин тәрин сән мөр оиджә үзий, учирәксән икә зовлонгәсә гәтәлджә, олен йәтән нәкдүлджә, урдә мәтә улан залата нәрән дүдулджә аярән дхиргаджә болхәк болуза гәд әвәлцәджә әвдоком бидән әнзә.

Халпак бидән утә, әвдәчәк бидән хату. Вәвә, ханьцәксән, нөкдөлсән хальмак хамәк харә уга сәткәләрән, үнән зүркәрән мана нөкәд болад, сүзәк-иткәл йер дүрсәд, уха-сәткәлән батпад дөнг-дәнджик болад әвәцәхлә, әмо ягаджә мәдхүв. Ула-кәрәк бугәд чигән однуза гәд әвдоком бидән әнзә.

Вохә-буткә гисәр Вәдмән хотәк бугә гидәк. Вәсә гиджә-иткәл, сүзәк дүрсәксән йер үлә-чолун кәлвөрнә гидәк.

Басэ бидэн энэ эврэ төринь тэр, ёвдөл, уха олон тангарты маши сугур : өдүл-
хин төлөдэ төрин дэктэр „цаган ёвсёни долъган“ гидэк журнал гаргадаком би-
дэн энэ. Учирнь – „кэрэк-ула хаггогэ олоидэ сонсхан, үнэн сүзгярэн үлдэхлэ
маши бадрангу“ гиджэ кэидэк уган эалата хальмак йиртикчин ахэ ёсон.

„агу икэ сонсоггэ олоидэ бэдэркэ“ гидэк бурхани номин ёсон.

Энэ төлөдэ саналта-сэрэлтэ хальмагудтэ минян эрэлгэ ину :

а) кэн кун болвочэ, энэ бичилгэ сонсоксон-олшиксэн ханок, мани үтэ хадки-
гэр болхола, чикэ уха-үгян бичиджэ, энэ мана журналин халхадэ барлджэ шэдүлт-
хэ.

б) минн энэ Удигэ чикдэ шйдэксентэн, кир чидлэрэн, уха-сүзгярэн мандэ нө-
кэд болцохатэн. Улгэрлүлкля – „дэичэ шаджига ху бярнэ“ гидэк. Унэн зүркя-
рэн нөкэд болджэ, уха-билгярэн тулур болджэ бар-чичгярэн болон, кэлен-үгярэн
энэ мана дэктэртэ, энэ мана төрин үлдэ дэм-тус болцохатэн.

Олон таврин дэм-тус – „минн ёгөлгэ үлдэксэн тэдүкэн йер йитэндэ туслхин
тул бурхан үлхэ болтога“ гидэк бурхани энэ зярлик мэтэ оршиху болтоха.

Йир кэцкэдэ – „нэгэ сала дэрэ суксэн йитини йамэн чигэн нэгэн“ гиджэ кэл-
дэк бишей. Эсэ гиджэ – „бавүдтэ унсэн тэйнй эвэн кучилнэ“ гидэк бишей.
Одгэ цактэ тэсэши уга зовлонг үзйд, хату икэ ёвдол, кундэ икэ кёдолыбштэ
даракдадкэ ёвхэ замандан, бидэн харэ уга үнэн цаган сэткэлэрэн төрэн – төр
гэд, шадхан – шадхин гэд ёндягэдкэ боссахин сүзэв йер олон йиртикчярэн
тасаршэ уга тангарэк бйрилдэдкэ „Хальмак тангачин тукган“ нэгэ ухагарэн,
дминдэнгүд болволэ, тигэд чигэн сйн сэткэлин үдэн эцэ нэгэ нэгэндян тус
тэйджи болад хамту ёндаалгэд ёволцохола, мана сйн сөдвйрэ, бахтаиджита
сйн үлэм бидэн бүтэд-сүрдэд чигэн отходан магэд уга бишей.

Йикэ эсэ болволэ – „бу халисэн эргэдэ нарни гэрэл тустэк уга, буру сэт-
кэлтэ кёбёндэ бурхани йевйч хальдадэк уга“ гидэк.

Буйн кишэктэ хальмагудтэ
Бурхани евёл хальдадкэ,
Бусудин орсин мэдлэсэ
Бультардкэ хальмагуд гэтэлтхэ.

Номхар бучикчэ хальмагудтэ
Номин гэрэл бадардкэ,
Наиджил номта хальмагуд
Насни туршар джиргатхэ.

Тэнгэрин таралэнг тэйтэ,
Тангасэк хана тукта
Таварэн ёвёксэн хальмагуд
Тангачин төрйн токтатхэ.